

Absztraktok

BALOGH PIROSKA

„Majma a művészetnek”

Az utánzás problémája Greguss Ágost esztétikájában

A tanulmány újragondolja azt az uralkodó értelmezést, amely szerint Greguss Ágost – a pesti egyetem esztétikaprofesszora 1870 és 1882 között – következetesen szembefordult volna a művészi utánzás elvével. Főbb műveinek – *A szépbésművészet alapvonalai* (1849) című munkától a posztumusz megjelent *Rendszeres széptanig* (1888) – elemzése alapján a vizsgálat mellett érvel, hogy Greguss nem az utánzást általában utasította el, hanem csupán annak fogalmilag kiüresedett formáit. Polemikus kifejezése, a „majma a művészetnek” nem a mimézis egészét célozza, hanem a mechanikus másolást és a manierista virtuozitást.

Greguss világos különbséget tesz az elsilányult reprodukció és az értelmes ábrázolás között, s nagyra értékeli azt, amit „a természethez való jellemző hűségnek” nevez – ez az álláspont összhangban áll az arisztotelészi mimézisfelfogással. Az elemzés kitér továbbá a „hűség” kategóriájára is, amely Gregussnál többdimenziós viszonyt jelöl: egyszerre vonatkozik a valósághoz való hűségre, az igazságszerűségre, a hitelességre, az alkotó belső világához fűződő kapcsolatra, a hagyományhoz való viszonyra, valamint a formai koherenciára.

Ez a fogalmi keret egy jóval rugalmasabb és integratívabb esztétikát tár fel, mint amit az idealizmus és realizmus hagyományos szembeállítás sugall. Rávilágít arra, hogy az olyan sokszor használt címkék, mint az „antirealista” vagy „utánzásellenes”, nem ragadják meg kellő pontossággal Greguss árnyalt reprezentációfelfogását.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21361>

BARTHA-KOVÁCS KATALIN

Mimézis és idealizálás a francia festészetben

Vadászcsendéletek a 18. századi művészetkritikai írások tükrében

Mimézis és idealizálás fogalmi kettőssége áthatja a 18. századi francia művészetelméleti diszkurzust. A mimézist a 18. századi francia művészetelméleti és -kritikai szövegek imitációként, utánzásként említik. Ezzel kapcsolatos észrevételeket találunk egyebek között Du Bos abbé vagy Charles Batteux műveiben, és a század közepétől kezdve a művészetkritikai szövegek (elsősorban Diderot írásai) is gyakran utalnak a mimézis és idealizálás kérdéssére. A tanulmány Jean-Baptiste Oudry és Alexandre-François Desportes,

de mindenekelőtt Jean Siméon Chardin vadászcsendéletei példáján keresztül arra világít rá, hogyan vélekedtek az e műfajhoz tartozó képekről a korabeli kritikusok: a festőnek meg kell szépítenie az elejtett állatokat, vagy akkor jár el helyesen, ha realisztikusan ábrázolja őket? Diderot 1769-es *Szalonjában* idézi azt az anekdotát, mely szerint Chardin azért nem volt rá képes, hogy befejezzon egy elejtett vadakat ábrázoló festményét, mert eredeti modelljei, az apró nyulak gyorsan oszlásnak indultak, s azok az állatok, amelyeket újonnan hoztak neki, nem feleltek meg az elejtett nyúlról alkotott ideálképének. Diderot szemében a 18. századi festők közül Chardin művei állnak legközelebb a természethez, de amit Chardin lefest, az sohasem pusztán imitáció: a művész bizonyos mértékig idealizálja modelljét, de korántsem olyan erőteljesen, mint ahogyan azt elődei, Oudry és Desportes tették dekoratív vadászcsendéleteiken.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21362>

CSUKA BOTOND

Az eszményi szépség nyomában

Sir Joshua Reynolds művészetelméletéről

A tanulmány Sir Joshua Reynolds *Discourses on Art* (1769–1790) című művét vizsgálja, amely alapját Reynoldsnak a Királyi Művészeti Akadémián 1769 és 1790 között évente tartott előadásai képezik. Az *Előadásokat* régóta ünneplik, bírálják vagy gúnyolják mint a 18. századi brit klasszicizmus megtestesítőjét. A kritikák középpontjában Reynolds imitációelmélete és az „eszményi szépség” fogalma áll. A tanulmány célja az „eszményi szépség” reynoldsi fogalmának rekonstrukciója a fogalom fogantatásának filozófiai, esztétikai és intézményi kontextusában. Éppen e fogalom az oka, hogy Reynolds művészetelméletét sokan „idealistának” bélyegezték, noha az utánpótlás, az invenció, a képzelőerő, a zseni és a szépség fogalmainak reynoldsi explikációja egyértelműen az elme locke-iánus elméletére épít. Reynolds „eszményi szépsége” sem más, mint egy általános idea, amely az összehasonlítás, az általánosítás és az absztrakció imaginatív processzusainak eredményeként jön létre az elmében. Az eszményi szépség a dolgok egy adott osztályának „centrális formája”, mely fogalom szorosabb vagy tágabb rokonságába tartozik Pope „szabályszerűvé tett természete”, Johnsonnál az „általános természet igaz reprezentációja”, a jezsuita Claude Buffier elképzelése a szépségről mint a leggyakoribb formáról és Kant „esztétikai normáleszméje”. Reynolds eszményi szépsége azonban még e poszt-locke-iánus konceptualizálásában is anakronisztikusnak tűnik, ha összevetjük a korszak új szenzualista (Burke) vagy formalista (Hogarth) esztétikáival. Az 1750-es években, amikor Reynolds először megfogalmazta imitációelméletének alaptételeit, a szépség-fogalom változáson ment keresztül: a szép egyedivé, dinamikussá, érzékivé, affektívvá és erotikussá vált – vagyis esztétizálódott. A tanulmány azt állítja, hogy Reynolds nem pusztán felfigyelt e változásra, hanem el is ismerte az új esztétikai vonzó és szubverzív erejét, amelyet azonban nem a „nagy stílusban”, hanem az általa „ornamentálisnak” vagy „elegánsnak” nevezett, a művészeti stílushierarchia alacsonyabb fokára helyezett stílusban látott megtestesülni. Reynolds kognitivist és morális művészetfogalma ugyanis nem tette lehetővé, hogy ezeket az új esztétikai értékeket a művészeti érték általános standardjaként fogadja el. Ahhoz, hogy a festészet valóban szabad művészetté válhasson, érvel Reynolds az *Előadásokban*, cél-

jául az igazságot és a morális tökéletesítést kell megtennie. Ezért a művészeti érték Reynolds szerint nem a festészet médiumába, materialitásába, felületeibe és technikáiba való esztétikai immerzió révén hozható létre, hanem az „eszményi szépség” vagy a „centrális forma” reprezentációján keresztül.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21364>

FÓRIZS GERGELY

Arany János és az anthropológiák hagyománya

Vojtina Ars poétikája

A tanulmány a 18. századi eredetű 'anthropológiák' diskurzusának kontextusában vizsgálja Arany János 1861-ben publikált *Vojtina Ars poétikája* című versét. Az 'anthropológiák' Carsten Zelle műszavaként a 18. századi esztétikában, pszichoterápiában, szenvedélyelméletben és diétetikában megmutatkozó „antropológiai fordulat”-hoz kapcsolódik és a pszichoszomatikus egységnek tekintett ember mindenoldalú önformálási potenciáljára, önmaga újjáteremtésének képességére vonatkozik. Az érvelés szerint Arany költeménye – itt bevezetett terminussal – az „antropológiai episztola” anthropológiás műfajához tartozik. E szintén 18. századi eredetű műforma jellegzetessége, hogy középseres, szenvedélyek és elvont ideák, test és lélek közti harmóniát képviselő embereszményt épít fel, melyet végső soron maga az episztolaíró-versbeszélő jelenít meg. Az értelmezés az anthropológiák kontextusát rajzolja a vers köré: ide tartoznak Arany debreceni professzorának, a Göttingenben doktorált Sárvári Pálnak főleg Henry Home-ra visszavezethető esztétikai nézetei, illetve a *Széptani jegyzetek* szintén ide sorolható fejtegetései. A tanulmány külön figyelmet szentel a költeményben megnyilvánuló középser-eszménynek, mely egyszerre politikai és poétikai vonatkozású, és a mű tájleírásának szemléletét is meghatározza.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21365>

FÜLÖP DOROTTYA

Esztétikai levelek az Életképekben

Beély Fidél az utánzásról

1844 elejétől 1846 januárjáig Beély Fidél *Esztétikai levelek* címmel tízrészes sorozatot közölt a Frankenburg Adolf által szerkesztett *Életképekben*, amely munka az esztétika alapfogalmait igyekezett megismertetni a női olvasóközönséggel. Tanulmányom első része a kezdeményezés előzményeit tárgyalja: bemutatja, miként illeszkedik a választott levélforma az esztétikai diskurzus hagyományába, illetve a folyóiratban megjelent szövegek rendszerébe. A második rész Beély esztétikai munkájának elemzésére összpontosít, különös tekintettel a kilencedik levélben kifejtett *A természet utánzása* című fejezetre, amely elsősorban Charles Batteux utánzásfogalmára épít, és a művészetet a szép természet („la belle nature”) utánzásaként értelmezi; továbbá a Beély által idézett jó és rossz utánzás példáinak is figyelmet szentel. A harmadik rész a levelek és mediális környezetük viszonyát vizsgálja, kiemelve, hogyan kerülnek a megfogalmazott esztétikai elvek sajátos feszültségbe a folyóirat irodalmi mellékletével. E feszültség feltárásában különös

szerepet kap a pályakezdő – és később az *Életképeket* szerkesztő – Jókai Mór korai műveinek elemzése.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21366>

IMMANUEL KANT

Az emberszeretetből fakadó hazugság állítólagos jogáról

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21367>

KEISZ ÁGOSTON

Miért és hogyan alkossunk mintakövető költészetet?

Az imitáció módszerei és változatai Ungvárnémeti Tóth László ógörög-magyar költészetében

Ungvárnémeti Tóth László 1818-ban *Görög versei. Magyar tomácsolattal* címmel publikálta kétnyelvű verseskötetét, amely ógörög és magyar nyelvű költeményeit tartalmazta. A verseskötetben műfajok szerint elrendezve ódákat, epigrammákat, idilleket és episztolákat közölt, a művekhez pedig jegyzeteket és ógörög szövevényeket magyarázó szöveget csatolt. Tóth a sajtóban közölt írásaiban mutatta be az általa is használt műfajok jellegzetességeit, külön esszében foglalkozva Pindaros költészetével.

Jelen tanulmány először Winckelmann, Herder és Sulzer utánzásról vallott nézeteit mutatja be, amelyek nagy hatással voltak a 18–19. század fordulójának magyar elméleti gondolkodására is. Ezt követően a cikk részletesen elemzi, hogy miért tartja fontosnak Ungvárnémeti Tóth külföldi minták, ezen belül a görög irodalom követését. Tóth Herderhez és Winckelmannhoz hasonlóan azt fogalmazza meg, hogy az antik görög minta egyedüli eredeti költészetként segíti a magyar irodalom kibontakozását. A dolgozat magyarázatot ad az ógörög nyelv korban szokatlan választására is. Megállapítása szerint e nyelv használata egyaránt következett a latin nyelv magyarországi státuszából, a szerző személyes ambícióiból és a görögség iránti rajongásból.

Ezt követi annak elemzése, hogy az elméleti megállapításokból az imitáció milyen eljárásai következtek Tóth ógörög-magyar költészetében. A tanulmány bemutatja a mintakövetés teljes folyamatát: elemzi Tóth forrásait, verseinek időbeli rétegeit, a mintakövetés típusait és jellegzetes költői eszközeit. A folyamat elemzésekor a cikk nagy hangsúlyt helyez a görög, a római és a kortárs költői hagyományok összekapcsolódására is.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21368>

KOMÁROMY ZSOLT

Mimézis, forma és formátlanságAlexander Pope *Dunciad* című művében

A dolgozat először felidézi annak a neoklasszicista poétikai elvnek az arisztotelianus gyökereit, mely szerint a mimézis célja valamiféle idealitás felmutatása, s azt, ahogyan ezt az elvet a szatíra műfajára annak ellenére is alkalmazták, hogy az nem az ideálisat, hanem a rútat, a nevetségest, az alantast utánozza – majd azt a kérdést teszi fel, hogy ezek a poétikai doktrínák érvényesek-e Alexander Pope szatirikus mesterművének, a *Dunciad*nak az esetében. Érvelésem szerint azt a neoklasszicista nézetet, mely szerint az utánzás tárgya a természet rendje, a fenomenális valóság mögött rejlő rendezettség, felismerhetjük a modern kritikának a mimetikus formáról szóló elgondolásaiban, melyek meghatározóak a *Dunciad* értelmezési hagyományában is. Eszerint bár a mű a formátlanságot imitálja, saját költői rendje révén mégis formát ad a káosznak. A *Dunciad* elemzése során azt igyekszem megmutatni, hogy ez az értelmezés nem tartható, mert a mű számos vonása arról árulkodik, hogy Pope tudatosan a mű részévé teszi a formátlanságot, a káosz mintegy megfertőzi a költői forma rendjét. Ennek következtében a *Dunciad* azt mutatja meg, ahogyan Pope kilép azon poétikai keretek közül, melyekre a mimetikus forma elve épül. A dolgozat utolsó részében a *Dunciad* néhány (egymással összefüggő) Ovidius-allúzióját és néhány visszatérő metaforáját vizsgálom részletesebben, hogy alátámasszam azon állítást, hogy Pope műve szerint a formátlanság nem meghaladható, hanem a világ és a forma inherens részének tekintendő.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21369>

NEMESSÁNYI ZOLTÁN

Előszó Immanuel Kant Az emberszeretetből fakadó hazugság állítólagos jogáról című műve fordításához

Immanuel Kant 1797-es rövid esszéje a „gyilkos az ajtóban” gondolatkísérlettel vált ismertté: vajon hazudhatunk-e, hogy megmentünk egy emberéletet? A tanulmány következtetése első pillantásra szembemegy erkölcsi intuícióinkkal, és a deontológiai etika radikális érvényesítésének is tűnhet. Kant érvelése azonban elsősorban jogi-politikai tételek mentén épül fel. Az írás központi gondolata – „a jog soha nem alkalmazkodhat a politikához, ellenben a politikának mindenkor a joghoz kell igazodnia” – ma is különösen aktuális. Bár a magyar filozófiai irodalom gyakran hivatkozik a szövegre, teljes fordítása most jelenik meg először, gyarapítva a magyar Kant-szövegek egyébként gazdag sorát.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21371>

POPOVICS ZOLTÁN

Reprezentáció és utópia

Marin és Richir az idealizációról

Marin és Richir utópia- és idealizáció-fogalmát szeretném összevetni elsősorban két könyvükre támaszkodva (Louis Marin *Utopiques: Jeux d'espaces*; Marc Richir: *L'institution de l'idéalité*). Nem feltétlenül evidens, hogy Marin és Richir együtt látható. Az együttlátásuk mellett elsősorban az szól, hogy mindkettőjük számára kiemelkedő jelentőséggel bír a fenomenológia hagyománya, sőt, hogy mindkettőjük számára megkerülhetetlen a fenséges problémája, azaz a megjelenítés kérdése, ezen keresztül pedig a reprezentáció problémája. Mind Marin, mind pedig Richir olvasatában az utópia kitüntetetten a megjelenítés, a reprezentáció kérdésével kapcsolódik össze: a nem itt és nem most lévő megjeleníthetőségével. Ugyanakkor mindkettőjük számára a reprezentáció – és az utópia – kérdése az idealizáció problémájához is elvezet. Ahhoz, hogy a megjelenítés során azt, amit megjelenítünk, szükségszerűen át is alakítjuk. Mintegy megszépítjük. De legalábbis megváltoztatjuk. Az u-tópiát eu-tópiává változtatjuk.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21372>

SEREGI TAMÁS

Lukács és Zola

Tanulmányom Lukács György realizmusfelfogását és Zola naturalizmusával szembeni kritikáját elemzi, bemutatva, hogy Lukács számára a valóság csak mint emberi értelemmel szervezett, történetek formáját öltő szerves totalitás értelmezhető. Lukács szerint a modern, absztrakt művészet és a naturalizmus – különösen Zoláé – megbontja ezt a totalitást, egységet, mert a felszíni tényeket és részleteket önállósítja, s nem képes a lényeg, a szükségszerű összefüggések megragadására. A tanulmány vitatja Lukács Zola-kritikáját, és a *Nana* példáján amellet érvel, hogy Zola ábrázolása nem pusztán felszín vagy véletlenszerű részletezés, hanem a konkrét világ és a személyiség mélyebb, pszichológiai és társadalmi motivációinak feltárása.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21373>

SZÉPLAKY GERDA

„Akkor is zsidó vagyok”

Vajda Mihály: *Ember a transzcendentális otthontalanságban*. Budapest, Múlt és Jövő Kiadó. 2024. 218 oldal.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21377>

TREMBECZKI ISTVÁN

Méltóság, erények, lehetőségek az élet végén

Barcsi Tamás – Kőműves Sándor – Nemes László: *Életvégi döntések*. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 2024. 150 oldal.

DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21375>

VALASTYÁN TAMÁS

A költészet mint esztétikai aktus

Miért lehetséges a hölderlini versformát „egy egész világ” eszméjeként olvasni?

Tanulmányomban Friedrich Hölderlin költészetét a korabeli filozófiai-esztétikai áramlatok kontextusában vizsgálom. Elsősorban *A német idealizmus legrégebb rendszerprogramja* című töredékben ránk maradt irat gondolatainak fényében értelmezem a *Kenyér és bor* című vers főbb motívikáját. Állításom szerint a költői szöveg létrejöttét „egy egész világ” eszméje motiválja, amely révén a művészet a leginkább alkalmas mód arra, hogy az ember önnön kreatív és produktív világteremtési képességét realizálja. Vizsgálódásom általános elméleti keretét Márkus György kultúrafilozófiájának idealizáció-fogalma képezi. DOI: <https://doi.org/10.70510/mfsz.21376>

